

ՄԵՂԱՂՐՅԱԼԻ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹՅԱՍԲ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎՈՂ
ՎԱՐՈՒՑԹԻ (ՀԵՌԱԿԱ ՎԱՐՈՒՑԹ) ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Սույն հոդվածում հեղինակը քննարկել է մեղադրյալի բացակայությամբ իրականացվող վարույթի՝ որպես ՀՀ քրեադատավարական համակարգում ներդրվող ինստիտուտի համապատասխանությունը ՀՀ Սահմանադրությանը և միջազգային չափանիշներին: Հիմնվելով միջազգային աստիճանների արտահայտած դիրքորոշումների և այլ պետությունների օրենսդրական փորձի ուսումնասիրության վրա, ինչպես նաև վերլուծելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ հեռակա վարույթի կարգավորմանն ուղղված դրույթները և մեղադրյալին ընձեռված համապատասխան իրավական երաշխիքները՝ հեղինակը հանգել է եզրակացության, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով հեռակա վարույթ իրականացնելու հնարավորության նախատեսումը ոչ միայն համապատասխանում է միջազգային չափանիշներին, այլև բխում է արդար դատաքննության սահմանադրական և կոնվենցիոն իրավունքի ապահովման պահանջից:

Բանալի բառեր – հեռակա վարույթ, հեռակա դատաքննություն, մեղադրյալի բացակայությամբ վարույթ, արդար դատաքննության իրավունք, պաշտպանության իրավունք

Ներպետական քրեադատավարական համակարգին մինչ այժմ անձանոթ՝ մեղադրյալի բացակայությամբ իրականացվող վարույթի կամ հեռակա վարույթի ինստիտուտը ՀՀ քրեական դատավարության նախկին օրենսգրքում ներդրվեց 2021 թվականի հունիսի 30-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-307-Ն օրենքով (այսուհետ՝ Օրենք): Օրենքն ուժի մեջ մտավ 2021 թվականի օգոստոսի 28-ից: Այնուհետև սույն ինստիտուտը ամրագրվեց նաև 2022 թվականի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ մտած ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքում (այսուհետ՝ նաև ՔԴՕ):

Հարկ է նկատել, որ մինչև այդ փոփոխությունները օրենսդիրը հնարավորություն չէր ընձեռում վարույթն իրականացնող մարմնին քննությունն իրականացնելու առանց մեղադրյալի մասնակցության: Նման մոտեցումը ձևավորվել էր ի ապահովումն մեղադրյալի՝ քրեական վարույթին, այդ թվում՝ դատական վարույթին մասնակցելու իրավունքի, որը երաշխավորվում է ինչպես Սահմանադրությամբ, այնպես էլ միջազգային մի շարք փաստաթղթերով:

Այսպես, Սահմանադրական դատարանն իր որոշմամբ արձանագրել է, որ *դատական գործընթացում անձն իր իրավունքների իրացումը*

և պաշտպանությունն ամբողջ ծավալով կարող է կազմակերպել այն դեպքում, երբ նրան ընձեռված է դատական նիստին ներկա գտնվելու հնարավորություն (գործի բանավոր քննության դեպքում), քանի որ այդպիսի հնարավորությունն է կողմերի դատական պաշտպանության իրավունքի, իրավահավասարության և մրցակցության սկզբունքների ապահովման կարևոր պայմանը¹:

«Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի (այսուհետ՝ Դաշնագիր) 14-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «դ» ենթակետի համաձայն՝ *յուրաքանչյուր ոք իրեն ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի քննության ժամանակ, ի թիվս այլ նվազագույն երաշխիքների, իրավունք ունի դատվել իր ներկայությամբ և իրեն պաշտպանել անձամբ կամ իր ընտրած պաշտպանի միջոցով*:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածը, ամրագրելով արդար դատաքննության իրավունքը, ուղղակիորեն չի սահմանում անձի՝ քննությանը ներկա գտնվելու իրավունքը: Միաժամանակ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) Կոլոցցան ընդդեմ Իտալիայի գործով արձանագրել է, որ *ընդհանրության մեջ դիտարկելիս Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի առարկան և նպատակը վկայում են, որ հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի մասնակցելու դատաքննությանը, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ կետի «գ», «դ» և «ե» ենթակետերը երաշխավորում են անձի իրավունքը՝ «պաշտպանելու իրեն անձամբ», «հարցաքննելու վկաներին» և «օգտվելու թարգմանչի անվճար օգնությունից, եթե ինքը չի հասկանում դատարանում գործածվող լեզուն կամ չի խոսում այդ լեզվով», և այս իրավունքների իրագործումը դժվար է պատկերացնել առանց ներկա գտնվելու իրավունքի ապահովման²: Մեկ այլ Ստոիչկովն ընդդեմ Բուլղարիայի գործով Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ *ինչպես գործի սկզբնական քննության, այնպես էլ in absentia վարույթի պարագայում գործի հետագա վերաբացման ընթացքում պետության պարտականությունը՝ ապահովելու մեղադրյալի՝ դատաքննությանը ներկա գտնվելու իրավունքը, Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի էական պահանջներից մեկն է³:**

Հարկ է նկատել, սակայն, որ մեղադրյալի՝ քրեական վարույթին ներկա գտնվելու իրավունքը բացարձակ չէ և ենթակա է որոշակի սահմանափակումների, ինչն արձանագրել են նաև միջազգային առյանները:

¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի՝ 2021 թվականի փետրվարի 2-ի թիվ ՍԴՈ-1574 որոշման 4.5-րդ կետը:

² Տե՛ս Կոլոցցան ընդդեմ Իտալիայի (Colozza v. Italy), դիմում no. 9024/80, 12 փետրվարի, 1985, § 27:

³ Տե՛ս Ստոիչկովն ընդդեմ Բուլղարիայի (Stoichov v. Bulgaria), դիմում no. 9808/02, 24 մարտի, 2005, § 56:

Այսպես, Մարդու իրավունքների կոմիտեն (այսուհետ՝ Կոմիտե), Դաշնագրի 32-րդ մեկնաբանություններում չբացատրելով գործի՝ in absentia կամ մեղադրյալի բացակայությամբ քննության հնարավորությունը, փաստել է, որ *Դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 3-րդ կետը նման դեպքերում պահանջում է, որ չնայած մեղադրյալի բացակայությանը՝ ձեռնարկվեն բոլոր անհրաժեշտ միջոցները վերջինիս մեղադրանքի մասին տեղեկացնելու և անցկացվող վարույթի մասին ծանուցելու համար*⁴:

Բացի այդ, Դանիել Մոնգույա Մբենգեն ընդդեմ Չաիբի գործով Կոմիտեն նշել է, որ *Դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 3-րդ կետով ամրագրված դատական նիստին ներկա գտնվելու իրավունքը չի կարող մեկնաբանվել որպես հեռակա վարույթն անպայմանորեն անթույլատրելի դարձնող անկախ մեղադրյալի բացակայության պատճառներից*: Կոմիտեի արձանագրմամբ՝ *որոշ դեպքերում (օրինակ՝ երբ մեղադրյալը, չնայած քննության մասին նախապես պատշաճ ծանուցված լինելուն, հրաժարվում է ներկա գտնվելու իր իրավունքի իրացումից) հեռակա վարույթն ընդունելի է՝ ելնելով պատշաճ արդարադատության իրականացման շահից*: Այնուամենայնիվ, *Դաշնագրի 14-րդ հոդվածով ամրագրված՝ իրավունքների արդյունավետ իրացման պահանջը ենթադրում է, որ պետք է ձեռնարկվեն անհրաժեշտ միջոցներ՝ նախապես ծանուցելու համար մեղադրյալին իր նկատմամբ իրականացվող քննության մասին*: Հեռակա կարգով դատավճռի կայացումը պահանջում է, որ չնայած մեղադրյալի բացակայությանը՝ ձեռնարկված լինեն պատշաճ գործողություններ՝ վերջինիս ծանուցելու դատական նիստի անցկացման օրվա ու վայրի մասին և հայցելու վերջինիս ներկայությունը: Կոմիտեն եզրակացնում է, որ *հակառակ դեպքում մեղադրյալին տրամադրված չեն լինի համարժեք ժամանակ և միջոցներ իր պաշտպանությունն իրականացնելու և Դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 3-րդ կետով երաշխավորվող մի շարք այլ իրավունքներ իրացնելու համար (մասնավորապես՝ իր ընտրած պաշտպանի միջոցով պաշտպանվելու, իր դեմ վկայած վկաներին հարցաքննելու, վկաներ կանչելու և վերջիններիս հարցաքննելու իրավունքները)*⁵:

Իր հերթին, Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ *քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի բացակայության պայմաններում դատաքննության իրականացման անհնարինությունը կարող է կաթվածահար անել քրեական վարույթը, հանգեցնել, օրինակ, ձեռք բերված ապացույցների տարածման, քրեական հետապնդման ժամկետների սպառման կամ դատական սխալի*⁶: Մեկ այլ գործով Եվրոպական դատարանը նշում է, որ *մեղադրյալի բացակայությամբ վարույթի իրականացումն*

⁴ Տե՛ս Մարդու իրավունքների կոմիտե, Ընդհանուր մեկնաբանություններ, no. 32, Հոդված 14. Դատարանների և տրիբունալների առջև հավասարության և արդար դատաքննության իրավունք, U.N. Doc. CCPR/C/GC/32 (2007):

⁵ Տե՛ս Մարդու իրավունքների կոմիտե, Դանիել Մոնգույա Մբենգեն ընդդեմ Չաիբի (Daniel Monguya Mbenge v. Zaire), հարդրդում no. 16/1977, U.N. Doc. CCPR/C/OP/2 at 76 (1990), § 14.1:

⁶ Տե՛ս *Ibid.* 1, § 29:

ինքնին անհամատեղելի չէ Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի դրույթների հետ, և արդարադատության մերժումն առկա կլինի միայն այն դեպքում, երբ *in absentia* վարույթի արդյունքում դատապարտված անձին հետագայում գործի վերանայման և ըստ էության քննության հնարավորություն չընձեռվի այն պայմաններում, երբ հաստատված չի եղել, որ անձը հրաժարվել է գործի քննությանը ներկա գտնվելու և իրեն պաշտպանելու իրավունքներից⁷: Միաժամանակ, Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ գործի քննությանը ներկա գտնվելու իրավունքից հրաժարումը, ինչպես և Եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորվող այլ իրավունքների դեպքում, պետք է հաստատված լինի ոչ երկիմաստ ձևով և ուղեկցվի իր կարևորությանը համաչափ նվազագույն երաշխիքներով⁸: Եվրոպական դատարանը նշել է նաև, որ *պնդել, որ մեղադրյալն անուղղակիորեն իր պահվածքով հրաժարվել է Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված կարևոր իրավունքից, հնարավոր կլինի միայն այն դեպքում, երբ ակներև է, որ անձը կարող էր ողջամտորեն կանխատեսել իր արարքի հետևանքները*⁹:

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքից բխում է նաև, որ մեղադրյալի կողմից վարույթի քննությանը ներկա գտնվելու իրավունքից հրաժարումը չի ենթադրում նաև պաշտպանության իրավունքից հրաժարում: Այսպես, Կրոմբախն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ *այն հանգամանքը, որ մեղադրյալը, չնայած պատշաճ ծանուցմանը, առանց հարգելի պատճառի դատական նիստին չի ներկայացել, չի կարող արդարացնել վերջինիս՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետով երաշխավորված պաշտպանության իրավունքից զրկելը*: Եվրոպական դատարանը նշել է նաև, որ արդար դատաքննության իրավունքի ապահովումը դատարանների պարտականությունն է, և որ *վերջիններս պետք է ապահովեն, որ մեղադրյալի բացակայության պայմաններում նրա պաշտպանին հնարավորություն ընձեռվի իրականացնելու մեղադրյալի պաշտպանությունը*¹⁰:

Քննարկվող ինստիտուտի ներդրման իրավաչափությունը հիմնավորվում է նաև Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ «Մեղադրյալի բացակայությամբ վարույթը կարգավորող չափանիշների մասին» 1973 թ. հունվարի 19-ի 75 (11) բանաձևով, որով սահմանվել են այն նվազագույն երաշխիքները, որոնք անդամ պետությունների կողմից պետք է տրամադրվեն մեղադրյալին վերջինիս բացակայությամբ վարույթ իրականացնելիս: Բանաձևով հաստատվում է մեղադրյալին դատական նիստի մասին պատշաճ ծանուցելու և նիստին չներկայա-

⁷ Տե՛ս Սեյդովիչն ընդդեմ Իտալիայի (Sejdovic v. Italy), դիմում no. 56581/00, 01 մարտի, 2006, § 82:

⁸ Տե՛ս *Ibid.* 2, § 55:

⁹ Տե՛ս *Ibid.* 6, § 87:

¹⁰ Տե՛ս Կրոմբախն ընդդեմ Ֆրանսիայի (Krombach v. France), դիմում no. 29731/96, 13 փետրվարի, 2001, § 84:

նալու հետևանքների մասին տեղեկացնելու կարևորությունը, ամբարձրվում է հեռակա վարույթի դեպքում պաշտպանության իրավունքի ապահովման անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև սահմանվում է, որ հեռակա վարույթով կայացված դատավճռի բողոքարկման ժամկետները պետք է հաշվարկվեն՝ սկսած այն պահից, երբ մեղադրյալը տեղեկացվել է դատավճռի մասին, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հաստատվել է, որ վերջինս ձգտել է խուսափել քննությունից: Բացի այդ, Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ «Քրեական արդարադատության պարզեցման վերաբերյալ» 1987 թ.-ի սեպտեմբերի 17-ի N R (87) 18 հանձնարարականի համաձայն՝ *անդամ պետությունները պետք է դիտարկեն մեղադրյալի բացակայությամբ վարույթն իրականացնելու հնարավորությունն առնվազն ոչ մեծ հանցանքների դեպքում՝ նկատի ունենալով նաև պատիժը, որը կարող է նշանակվել, եթե մեղադրյալը պատշաճ տեղեկացվել է դատական նիստի անցկացման օրվա և իր պաշտպանության իրավունքի մասին:*

Անդրադառնալով օտարերկրյա օրենսդրությանը՝ հարկ է շեշտել նաև, որ մեղադրյալի բացակայությամբ վարույթի ինստիտուտը նորույթ չէ և առկա է Եվրոպայի խորհրդի մի շարք երկրներում: Մասնավորապես, հեռակա վարույթ իրականացնելու օրենսդրական կարգավորումներ են սահմանված, օրինակ, Ֆրանսիայում¹¹, Ռուսաստանի Դաշնությունում¹², Վրաստանում¹³, Խորվաթիայում¹⁴, Չեխիայում¹⁵, Ալբանիայում¹⁶, Սերբիայում¹⁷, Բելգիայում¹⁸, Նիդերլանդներում¹⁹, Սլովենիայում²⁰, Մոլդովայում²¹, Լատվիայում²² և այլ երկրներում: Ընդ որում, պետք է նկատել, որ նշյալ երկրներից շատերում խնդրո առարկա ինստիտուտի առնչությամբ արդեն իսկ կայուն պրակտիկա է ձևավորվել:

¹¹ Տե՛ս Ֆրանսիայի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք, 08.04.1958թ., հոդված 487:

¹² Տե՛ս Ռուսաստանի Դաշնության քրեական դատավարության օրենսգիրք, N 174-Փ3, 18.12.2001թ., հոդված 247:

¹³ Տե՛ս Վրաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք, թիվ 1772, 09.10.2009թ., հոդված 189:

¹⁴ Տե՛ս Խորվաթիայի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք, թիվ 2386, հոդվածներ 402, 404:

¹⁵ Տե՛ս Չեխիայի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք, 141/1961, 09.12.1961թ., հոդված 303:

¹⁶ Տե՛ս Ալբանիայի քրեական դատավարության օրենսգիրք, no. 7905, 21.03.1995թ., հոդված 352:

¹⁷ Տե՛ս Սերբիայի քրեական դատավարության օրենսգիրք, հոդված 381:

¹⁸ Տե՛ս Բելգիայի Թագավորության քրեական դատավարության օրենսգիրք, 1808-11-19/30, 19.11.1808թ., հոդված 186:

¹⁹ Տե՛ս Նիդերլանդների Թագավորության քրեական դատավարության օրենսգիրք, 15.01.1921թ., հոդված 280:

²⁰ Տե՛ս Սլովենիայի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք, թիվ 63/94, 13.03.1994թ., հոդված 307, մաս 3:

²¹ Տե՛ս Մոլդովայի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք, թիվ 122-XV, 14.03.2003թ., հոդված 321, մաս 2:

²² Տե՛ս Լատվիայի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք, 21.04.2005թ., հոդված 465:

Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրներում հեռակա վարույթի ինստիտուտի լայն տարածվածության և կիրառելիության մասին է վկայում նաև ԵՄ մի շարք կոնվենցիաներով հեռակա վարույթին առնչվող դրույթների ամրագրումը: Մասնավորապես, «Քրեական դատավճիռների միջազգային վավերականության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ բաժնով կարգավորվում է հեռակա կարգով կայացված դատավճիռների ճանաչումն ու կատարումը: Այսպես, Կոնվենցիայի 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ *բացառությամբ Կոնվենցիայով սահմանված դեպքերի՝ հեռակա կարգով կայացված դատավճիռների կատարման նկատմամբ պետք է տարածվեն այլ դատավճիռների կատարման դեպքում գործող ընդհանուր կանոնները*, իսկ 22-րդ հոդվածի համաձայն՝ *հեռակա կարգով կայացված դատավճիռները, որոնք չեն բողոքարկվել, կարող են փոխանցվել հարցվող պետությանը դատապարտյալին ծանուցելու և դատավճռի կատարումն ապահովելու նպատակով*: Միաժամանակ, Կոնվենցիան վավերացրած 23 պետություններից հեռակա կարգով կայացված դատավճռի կատարման վերաբերյալ վերապահում են կատարել միայն 10-ը:

Հեռակա կարգով կայացված դատավճռի վերաբերյալ դրույթներ է պարունակում նաև «Հանձնման մասին» եվրոպական կոնվենցիայի երկրորդ լրացուցիչ արձանագրությունը, որի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ *հեռակա կարգով կայացված դատավճիռը կամ որոշումը կատարելու նպատակով հանձման հարցում ստանալու դեպքում Հայցվող կողմը կարող է հրաժարվել անձին հանձնելուց, եթե համարում է, որ դատավճռին հանգեցնող վարույթում չեն ապահովվել պաշտպանության նվազագույն իրավունքները, որոնք ճանաչվում են յուրաքանչյուր անձի համար, որին հանցագործություն կատարելու մասին մեղադրանք է ներկայացվել: Այդուհանդերձ, հանձնումն իրականացվում է, եթե Հայցող կողմը ներկայացնում է բավարար հավաստիացումներ առ այն, որ երաշխավորվելու է անձի՝ գործի վերանայման իրավունքը՝ վերջինիս պաշտպանության իրավունքի ապահովմամբ*:

Վերոգրյալի համատեքստում հարկ է փաստել, որ վերը շարադրված վերլուծությունը, ինչպես նաև հեռակա վարույթի ինստիտուտի ամրագրմամբ բացասական մի շարք հնարավոր հետևանքների առաջացման չեզոքացումը ընդգծում են այս ինստիտուտի նախատեսման կարևորությունը: Մասնավորապես, պետք է նկատել, որ մեղադրյալի բացակայությամբ քրեական վարույթի հետագա քննության անհնարիությունը, ըստ էության, ոչ միայն կարող է հանգեցնել տուժողների խախտված իրավունքները վերականգնելու և վնասների հատուցման իրավունքը իրացնելու հետաձգմանը, այլև վարույթի քննության ողջամիտ ժամկետների խախտման, այնպես էլ ապացույցների կորստի, ինչն իր հերթին կհանգեցնի արդարադատության ձախողմանը և հանրային շահի անտեսմանը:

Վերոգրյալի առումով խոսում է նաև վիճակագրությունը. այսպես,

ՀՀ գլխավոր դատախազության տվյալների համաձայն՝ 2018 թ. քննված 27684 գործից կասեցվել է 8237 գործով վարույթ կամ բուր գործերի մոտ 29.75%-ը, որոնցից անձի հետախուզման մեջ գտնվելու հիմքով՝ 1644-ը կամ կասեցված վարույթների 19.95%-ը (բուր գործերի մոտ 5.9%-ը)²³: 2019 թ. քննված 35168 գործից կասեցվել է 11163 քրեական գործով վարույթ կամ բուր գործերի մոտ 31.7%-ը, որոնցից անձի հետախուզման մեջ գտնվելու հիմքով՝ 1926-ը կամ կասեցված վարույթների մոտ 17.25%-ը (բուր գործերի մոտ 5.47%-ը)²⁴: 2020 թ. քննված 34734 գործից կասեցվել է 9499 քրեական գործով վարույթ կամ բուր գործերի մոտ 27.3%-ը, որոնցից անձի հետախուզման մեջ գտնվելու հիմքով՝ 1397-ը կամ կասեցված վարույթների մոտ 14.7%-ը (բուր գործերի մոտ 4%-ը)²⁵: Իսկ արդեն 2021 թ. քննված 44.751 գործից կասեցվել է 12683 քրեական գործով վարույթ, որոնցից 10679-ը՝ քրեական գործով որպես մեղադրյալ ներգրավվելու ենթակա անձի անհայտ լինելու, 1923-ը՝ անձի հետախուզման մեջ գտնվելու, իսկ 81-ը՝ այլ հիմքերով²⁶:

Այսպիսով, վերը շարադրված վերլուծությունն արդեն իսկ վկայում է ՀՀ օրենսդրությամբ հեռակա վարույթի նախատեսման օբյեկտիվ անհրաժեշտության մասին: Միննույն ժամանակ, պետք է նկատել, որ միջազգային ստանդարտները թույլատրում են մեղադրյալի բացակայությամբ վարույթի իրականացումը միայն համապատասխան երաշխիքներ նախատեսելու պարագայում:

Վերոգրյալի առումով կարևոր է արձանագրել, որ սահմանելով մեղադրյալի բացակայությամբ վարույթի իրականացման հնարավորությունը՝ օրենսդիրը նախատեսել է մի շարք երաշխիքներ՝ ուղղված մեղադրյալի դատական պաշտպանության իրավունքի երաշխավորմանը և նրա՝ դատավարական իրավունքների հնարավոր խախտումներից հնարավորինս խուսափելուն: Կառանձնացնենք այդպիսի երաշխիքներից հատկապես երեքը:

1) ՔԴՕ-ում ամրագրված առաջին կարևոր երաշխիքը **հեռակա վարույթի իրականացման արգելքն է այն դեպքում, երբ մեղադրյալը պատշաճ ծանուցված չէ իր նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդման մասին**: Ինչպես արդեն նշվեց, հեռակա վարույթ իրականացվում է միայն այն դեպքում, երբ մեղադրյալը խուսափում է քրեական վարույթին մասնակցելուց: Հետևաբար, մեղադրյալի կողմից քրեական վարույթին մասնակցելուց խուսափելու մասին խոսք կարող է լինել միայն այն դեպքում, երբ վարույթն իրականացնող մարմինը հիմնավորում է,

²³ Տե՛ս ՀՀ դատախազության՝ 2018 թվականի գործունեության մասին հաղորդում, էջ 23-24:

²⁴ Տե՛ս ՀՀ դատախազության՝ 2019 թվականի գործունեության մասին հաղորդում, էջ 35-36:

²⁵ Տե՛ս ՀՀ դատախազության՝ 2020 թվականի գործունեության մասին հաղորդում, էջ 42-43:

²⁶ Տե՛ս ՀՀ դատախազության՝ 2021 թվականի գործունեության մասին հաղորդում, էջ 47-47, հասանելի <https://www.prosecutor.am/myfiles/files/decrees/Haxordum%20AJ%202021.pdf>

որ մեղադրյալը պատշաճ ծանուցված²⁷ է եղել իր նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդման մասին: Այլ կերպ վարույթն իրականացնող մարմինը յուրաքանչյուր դեպքում հեռակա վարույթ իրականացնելու հիմքերի առկայությամբ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները, որպեսզի ապահովի քրեական հետապնդում հարուցված լինելու մասին մեղադրյալի ծանուցումը: Հետևաբար, մեղադրյալը կհամարվի քննարկվող վարույթի շրջանակներում պատշաճ ծանուցված, եթե քրեական վարույթի նյութերում առկա փաստական տվյալներով կհիմնավորվի, որ նա մինչև քրեական վարույթին մասնակցելուց խուսափելը կամ դրանից հետո տեղեկացվել է իր նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդման մասին: Ընդ որում, կարծում ենք՝ պատշաճ ծանուցում պետք է համարել նաև այն դեպքերը, երբ վարույթն իրականացնող մարմինը ձեռնարկել է բոլոր անհրաժեշտ միջոցները մեղադրյալին նրա նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդման մասին տեղեկացնելու համար, սակայն թեև մեղադրյալն այդ մասին ձևականորեն չի տեղեկացվել, այնուամենայնիվ առկա են հիմնավոր տվյալներ, որ մեղադրյալին հայտնի է իր նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդման փաստը, և նա խուսափում է ինչպես քրեական վարույթին մասնակցելուց, այնպես էլ քրեական հետապնդման մասին պաշտոնապես ծանուցվելուց²⁸:

2) ՔԴՕ-ում ամրագրված հաջորդ կարևոր երաշխիքը վարույթին **պաշտպանի պարտադիր մասնակցությունն է**: Այսպես, ՔԴՕ 478-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հեռակա վարույթն սկսելու պահից պաշտպանի մասնակցությունը պարտադիր է: Ընդ որում, պետք է նկատել, որ, ի տարբերություն ՀՀ քրեական դատավարության նախկին օրենսգրքի, երբ «պաշտպանի պարտադիր մասնակցության» առանձին դեպքերում վարույթն իրականացնող մարմինն ուներ հայեցողական լիազորություն պաշտպանից մեղադրյալի հրաժարվելն ընդունելու կամ չընդունելու առնչությամբ, ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքը նման հնարավորություն այլևս չի ընձեռում²⁹: ՔԴՕ 478-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե մեղադրյալը չունի վարույթին ներգրավված պաշտպան, ապա հեռակա վարույթ սկսելուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում, քննիչը խուսափող մեղադրյալին, իսկ դրա օբյեկտիվ անհնարինության դեպքում նրա մերձավոր ազգականներից³⁰ որևէ մեկին ուղարկում է տվյալ մեղադրյալի նկատմամբ հեռակա վարույթ իրականացնելու մասին որոշման պատճենը և տրամադրում

²⁷ «Պատշաճ ծանուցում» հասկացությունը բացահայտված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 153-րդ հոդվածում:

²⁸ Այդ մասին տե՛ս նաև «ՀՀ քրեական դատավարության նոր հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց» (այսուհետ՝ նաև Ուղեցույց), կազմողներ՝ Հ. Ղուկասյան, Դ. Մելքոնյան, Ա. Նիկողոսյան, Եր., 2022, էջ 598-599:

²⁹ Տե՛ս ՔԴՕ 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասը:

³⁰ Հասկացությունը բացահայտված է ՔԴՕ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 55-րդ կետում:

տասնօրյա ժամկետ պաշտպան հրավիրելու համար, ինչպես նաև գրավոր պարզաբանում է հեռակա վարույթ իրականացնելու և այդ ժամկետում պաշտպան չհրավիրելու հետևանքները: Այդ ժամկետում պաշտպան չհրավիրվելու դեպքում քննիչը ՀՀ փաստաբանների պալատից պահանջում է նշանակել պաշտպան:

ՔԴՕ 479-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսվում է նաև, որ եթե մինչև հեռակա վարույթ իրականացնելու մասին որոշում կայացնելը մեղադրյալին մեղադրանք չի ներկայացվել, ապա մեղադրանք ներկայացնելու՝ ՔԴՕ 190-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված 18-ժամյա ժամկետն սկսում է հոսել վերը նշված կարգով վարույթին պաշտպան ներգրավելու պահից: Իսկ հեռակա վարույթով մեղադրանքը ներկայացվում է քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշման պատճենը քննությունից խուսափող մեղադրյալի պաշտպանին հանձնելով, ինչպես նաև մեղադրանքի փաստական հիմքը և իրավական գնահատականը նրան պարզաբանելով (ՔԴՕ 479-րդ հոդվածի 4-րդ մաս): Հարկ է շեշտել նաև, որ մեղադրանք ներկայացնելու պահից սկսած՝ մեղադրյալի բոլոր իրավունքներն իրականացվում են պաշտպանի միջոցով: Բացառություն են միայն մեղադրյալի անձից անբաժանելի իրավունքները (օրինակ՝ ցուցմունք տալը), որոնք չեն իրականացվում (ՔԴՕ 478-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Փաստենք նաև, որ պաշտպանը կարող է ընդունել մեղադրյալի առնչությունը ենթադրյալ հանցանքին կամ մեղավորությունը դրա կատարման մեջ միայն այն դեպքում, երբ մեղադրյալն այդ մասին գրավոր, հստակ և պատշաճ ձևով տեղեկացրել է վարույթն իրականացնող մարմնին (ՔԴՕ 478-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

ՔԴՕ-ում նախատեսվում են այլ երաշխիքներ ևս. մասնավորապես՝ 480-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ մինչև հեռակա դատաքննություն իրականացնելու մասին դատախազի միջնորդության քննությունը դատարանը պարզում է, թե արդյոք խուսափող մեղադրյալի պաշտպանին հանձնվել է մեղադրական եզրակացության պատճենը: Այդ փաստաթուղթը պաշտպանին հանձնված չլինելու դեպքում դատարանը երեք օրով հետաձգում է դատալուսմները՝ հանրային մեղադրողին պարտավորեցնելով մեղադրական եզրակացության պատճենն անհապաղ հանձնել պաշտպանին:

Քրեական վարույթին պաշտպանի պարտադիր մասնակցությունն ապահովելու նպատակով նույն հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերով սահմանվում է նաև, որ այն դեպքում, երբ չի հաստատվում, որ հեռակա վարույթ սկսելու պահին մեղադրյալն ունեցել է վարույթին ներգրավված պաշտպան, կամ հեռակա վարույթ սկսելուց հետո պաշտպանը վարույթին ներգրավվել է օրենքով նախատեսված կարգով, դատարանն առանձին որոշում է կայացնում տվյալ մեղադրյալի նկատմամբ հեռակա դատաքննություն իրականացնելը մերժելու և նախնական դատալուսմներն ընդհանուր կարգով շարունակելու մասին:

3) Երրորդ երաշխիքը, որը ցանկանում ենք առանձնացնել, վերաբերում է հեռակա վարույթով կայացված **դատական ակտի բողոքարկման և վերանայման առանձնահատկություններին**:

Այսպես, ի հակադրումն այն բանի, որ վարույթի քննությունն իրականացվել է մեղադրյալի բացակայությամբ, և դրանով իսկ պայմանավորված՝ վերջինիս իրավունքների պաշտպանության անհրաժեշտությունից ելնելով՝ օրենսդիրը սահմանել է, որ հեռակա վարույթով կայացված և օրինական ուժի մեջ չմտած դատական ակտը պաշտպանության կողմը, օրենքով նախատեսված ընդհանուր հիմքերից (ՔԴՕ 354-րդ հոդված) բացի, կարող է բողոքարկել նաև հեռակա վարույթի կիրառման ոչ իրավաչափ լինելու հիմքով: Միաժամանակ, օրենսդիրը ամրագրել է, որ նշված լրացուցիչ հիմքով բողոքը բավարարելու դեպքում վերադաս դատարանը չունի այլ լիազորություն, քան ամբողջությամբ դատական ակտը բեկանելը՝ վարույթը փոխանցելով համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության (ՔԴՕ 481-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Ինչպես նշվում է, այսպիսի կոշտ կարգավորումը թերևս բացատրվում է նրանով, որ վերադաս դատարանը չունի և, ըստ էության, չի էլ կարող ունենալ այնպիսի գործիքակազմ, որը թույլ կտա դատական ակտի վերանայման ընթացակարգի սահմաններում չեզոքացնել հեռակա վարույթի ոչ իրավաչափ կիրառման հետևանքները³¹: Ընդ որում, կրկին որպես հակակշիռ մեղադրյալի բացակայությամբ իրականացված վարույթի և նրա իրավունքների իրացումը պատշաճ երաշխավորելու անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ օրենսդիրը սահմանել է նաև, որ լրացուցիչ հիմքով դատական ակտը բեկանելու դեպքում նոր քննության ժամանակ մեղադրյալի բացակայությամբ անցկացված դատաքննության ընթացքում հետազոտված ապացույցները չեն կարող օգտագործվել: Այլ կերպ՝ համապատասխան ապացույցները ենթակա են կրկին հետազոտման արդեն իսկ մեղադրյալի ներկայությամբ:

Մեղադրյալի իրավունքների հավելյալ պաշտպանությանն ուղղված նորմ է նաև կալանավորման հարցը վերստին քննարկելու վերաբերյալ ՔԴՕ 480-րդ հոդվածի 7-րդ մասով նախատեսված կարգավորումը:

Ինչ վերաբերում է հեռակա վարույթով կայացված և օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի բողոքարկմանը, ապա այն ևս կարող է վերը նշված լրացուցիչ հիմքով բողոքարկվել: Այս պարագայում արդեն իսկ կիրառելի են դառնում ՔԴՕ-ով ամրագրված բացառիկ վերանայման կարգավորումները: Ընդ որում, այս համատեքստում ամրագրվել է, որ նշված հիմքով մեղադրյալի կողմից կարող է բացառիկ վերանայման կարգով բողոք ներկայացվել, եթե նախկինում նրա կողմից նույն հիմքով համապատասխան դատական ակտը բողոքարկված չի եղել: Պետք է նկատել նաև, որ բացառիկ վերանայման վարույթ հարուցելու մասին որոշում կայացնելու պահից պատժի մասով դատական ակտի կատարումը կասեցվում է: Այսինքն՝ նման դեպքերում դատավճիռը

³¹ Տե՛ս Ուղեցույց, էջ 606:

կատարման է ենթակա միայն պատիժը կրելու հետ չկապված մասով, ինչը կարող է ներառել գույքային հայցին առնչվող գործողությունների կատարումը, գույքի բռնագանձումը, գույքի բռնագրավումը, վարույթային ծախսերի ապահովումը:

Վերոգրյալ կարգավորումները կոչված են ապահովելու մեղադրյալի՝ վարույթի քննությանը ներկա գտնվելու իրավունքի՝ որպես արդար դատաքննության իրավունքի բաղադրիչի վերականգնումն այն դեպքերում, երբ այդ իրավունքը խախտվել է օրենքով սահմանված կարգի խախտմամբ հեռակա վարույթ իրականացնելու հետևանքով:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ հարկ ենք համարում նշել, որ հեռակա վարույթի ինստիտուտի ներդրումը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում ոչ միայն չի հակասում միջազգային չափանիշներին, այլև զարգացող հասարակական հարաբերությունների պայմաններում դրա նախատեսումը, կարծում ենք, վերածվել էր օբյեկտիվ անհրաժեշտության:

АРМЕН ОГАНЕСЯН – *Общая характеристика производства осуществляемого в отсутствие обвиняемого (заочное производство).* – В представленной статье автором обсуждено соответствие осуществляемого в отсутствие обвиняемого производства как института, внедряемого в уголовно-процессуальную систему РА, Конституции РА и международным стандартам. Основываясь на исследовании позиций международных инстанций и законодательной практики других государств, а также проанализировав положения Уголовно-процессуального кодекса РА, направленные на урегулирование заочного производства, и правовые гарантии, предоставленные обвиняемому, автор пришел к заключению, что предусмотренные возможности заочного производства Уголовно-процессуальным кодексом РА не только лишь соответствуют международным стандартам, но и исходит из требования обеспечения конституционного и конвенционного права на справедливое судебное разбирательство.

Ключевые слова: *заочное производство, заочное судебное разбирательство, производство осуществляемое в отсутствие обвиняемого, право на справедливое судебное разбирательство, право на защиту*

ARMEN HOVHANNISYAN – *General Characteristics of the Proceedings Carried out in the Absence of the Accused (Trial in Absentia).* – In the submitted article, the author has discussed the compliance of in absentia proceedings as an institution that is being introduced to the criminal procedure system of the RA with the Constitution of the RA and international standards. Based on the research of the case law of international bodies and practice of other states, as well as having analyzed the provisions of the Criminal Procedure Code of the RA aimed at regulating in absentia proceedings and the legal guarantees provided to the accused, the author has come to the conclusion that the possibility of holding in absentia proceedings provided for in the Criminal Procedure Code of the RA not only complies with international standards, but also derives from the requirement of ensuring the constitutional and convention right to a fair trial.

Key words: *in absentia proceeding, trial in absentia, proceedings carried out in the absence of the accused, right to a fair trial, right to defend oneself*